

ÚJSZERŰ INFORMÁCIÓ AZ INFORMÁCIÓRÓL

Horányi Oszéb: *Jel, jelentés, információ.* Magvető Kiadó, Budapest, 1975.

„Az információ... az emberiség létének egyik feltétele. A biológiai-társadalmi létért folyó küzdelem — küzdelem az információért. A kultúra lényegének — mint információnak — a megértése teszi nyilvánvalóvá mind a kultúrateremtőknek, mind a kultúra harcosainak az e kérdésben nyilvánított szenvedélyes érdekeltségét: a köztük levő konfliktusok töltik ki az emberiség történetét.”

(J. Lotman)

Jelezni, informálni, jelentést átadni sokféle módon és számos különböző eszközzel lehet: gondoljunk csak a gesztusokra mint jelzésekre, a mimikára, a különféle jelzőberendezésekre és egyéb technikai vívmányokra, a természetes és a képes nyelvi megnyilatkozásokra stb. Ebből azután természetesen adódik, hogy az információval kapcsolatos, rendkívül szerteágazó, bonyolult problémákat, problémaköröket és fogalmakat több szempontból is vizsgálhatjuk, különféle nézőpontokból kiindulva is megközelíthetjük. A jeladás gyakorlati sokfélesége tehát megteremti az információelmélettel foglalkozó teoretikus írások többszínűségének feltételeit és lehetőségeit. Az eddigi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ezek a feltételek és lehetőségek igencsak kihasználatlanok maradnak. A jel, a jelentés, az informálás és a kommunikáció kiterjedt témakörét taglaló írások szinte kizárólag nyelvi jelenségekből kiindulva vizsgálódnak, és rendre a nyelv uralma alatt formálódnak meg. Ezek után elégedetten bólint az olvasó, ha új megvilágításban lát maga előtt egy-egy problémát, és nem fukarkodik a dicsérettel, amikor olyan könyv kerül a kezébe, amely aránylag kis terjede-

lemben — mindössze százötvenöt oldalon — újszerűen és olvashatóan, tömören, mégis átfogóan közli tudományos mondanivalóját.

Horányi tanulmányának határozott célja van: felhívni a figyelmet az információ- és kommunikációelmélet minél több problémájára, felvetni minél több kérdést, és a lehetőségekhez mérten, az eddigi tudományos kutatások eredményeinek felhasználásával megválaszolni azokat, tisztázni minél több alapvető fogalmat és megfelelő példák valamint ábrák segítségével bemutatni a gyakorlatban előforduló nehézségeket. A témakörökhöz való hozzáállásának újszerűsége tulajdonképpen a bizonyításokra és a szemléltetésre kiválasztott vizuális példákban relik. Ezek képezik a tanulmány savátborsát. A legkülönfélébb tudományos szakterületekről (úrkutatás, csillagászat, matematika, kibernetika), valamint az olyan sajátos művészeti ágakból vett Horányi-példák, mint amilyen a fotó- és képzőművészet, a film, a plakátművészet, a karikatúra stb., amellet, hogy látványosak, hogy a bonyolult összefüggéseket képletekbe való rögzítéssel egyszerűbbé és érthetőbbé teszik, fölöttébb meggyőzőek is.

A szerző nem mélyed bele egyetlen problémakörbe sem. Nem is óhajt belemélyedni. Tudatosan marad a felszínen, módszerében azonban egy pillanatig sem felszín. A legalapvetőbb ismérvek felvázolására törekszik, és ezt nagyfokú következetességgel véghez is viszi. A témakörök logikai sorrendben követik egymást. E rendszeresség, e racionális megkomponáltság szigorú betartása elsődleges célként áll a szerző előtt. A tanulmány struktúrája is ezt tükrözi: két átfogóbb egységből, és ezeken belül, a problémaköröknek megfelelő részegységekből tevődik össze. Minden fejezet szorosan összetartozik, és egy központi fogalom, az információ, köré csoportosul.

Az első nagy szerkezeti részben a

kötet cím fogalmai: a *jel*, a *jelentés* és az *információ* meghatározása, magának az információknak részletes értelmezése, létrejötte, lényege és megőrzése gyakorlati jelentőségének a bemutatása kap helyet. Mindaz „amit észreveszünk, amit megértünk s nem értünk meg a környező világból s benne saját magunkból, voltaképpen jellé válik, jelentést közvetít, információt hordoz”. A bennünket, a földi környezetünkben körülvevő jelenségek és folyamatok, amint azt Horányi is hangsúlyozza, csak akkor válhatnak az információ hordozóivá, ha felhasználjuk és értelmezzük őket. Ezt az űrkitatás és a matematika területéről vett szemléltető példákkal igazolja. Ennek kapcsán tisztázódik az entrópia fogalmának jelentése és mibenléte. Az entrópiának mint kvantitatív tényezőnek a meghatározásával a jelentéstan problémakörébe jutunk, ezen belül pedig a szemantikai és szintaktikai, azaz a kvantitatív és a kvalitatív információs vizsgálatok kölcsönhatásának és egymás általi feltételezettségének a kérdése merül fel. Mivel e két aspektus csak egy kis hányadát képezi az információ valamennyi aspektusának, a velük kapcsolatos nézetek rendszerezése és értékelése viszont behatóbb tanulmányozást és nagyobb terjedelmű munkát igényelne, Horányi csak „belekap” a témába, pusztán csak informálja az olvasót annak meglétéről.

Külön fejezetet kap a *szemiotika* mint az információ legáltalánosabb kerete. Az egyszerűség kedvéért, a szemiotikai kutatások eddigi története során kialakított modell-csoportok közül mindössze három kerül bemutatásra: az ún. *jelentés-centrikus*, a *használati* és a *kommunikációs modell*. A fő hangsúly az utóbbin van, mivel az adótól a vevőig tartó közleményátvitel a kommunikációs modell segítségével választható fel. A szükségszerűen felszínre kerülő új fogalmak — jelen esetben: a kód, kinetikus kód, proxe-

mikus kód stb., a kódolás, dekódolás, generálás, csatorna, zaj — fölött nem siklik át a tanulmány, hanem egy-két szóban kitér jelentésükre és lényegükre. A szakterminológia használatában egyébként a szerző kellő mértékben óvatos, és mindvégig következetes. Nem akar mindenáron definiálni, kerüli a kizárólagosságot is. Összegezésben bizonyos fokig mindig „nyitott” marad, de csak annyira, hogy ez a „nyitottság” ne adjon okot kételkedésre, és ne menjen az egyértelműség kárára. Horányi előtt nyilvánvaló, hogy a több síkú, széles látókörű, egymástól igen távol eső és alapvetően eltérő szakterületekre hivatkozó, illetve a problémákat egyidejűleg több szakterületre és művészeti ágra vonatkoztatva értelmező és értékelő teoretikus írásnak megfelelő rugalmasságot kell tanúsítania.

A szegmentálási folyamatra és a szegmentumok összekapcsolására szolgáló elemek közül a filmtechnikában használatosakat (elsőtétítés, ill. áttűnés, a különböző kameraállások stb.) mutatja be, konkrét filmekre hivatkozva, aprólékosan, minden igényt kielégítően. Kevésbé mondható ez el a praxisnak a kóddal szemben támasztott követelményeivel foglalkozó fejezet azon részéről, amely a „természetes nyelv” és a „tudomány nyelv”-nek párhuzamáról, pontosabban lényegi és funkcióbeli különbségeiről szól. Összetettségnél fogva részletesebb tanulmányozást igényel e probléma, így pusztán megemlítése, csonka felvázolása a felületesség érzetét kelti.

A második nagy szerkezeti egység az információs és a kommunikatív akciónak szerepére, hatására és felhasználására összpontosít. Szerves kiegészítője az előző fejezeteknek. Horányi itt személyes tapasztalatokból szűri le a következtetéseit. Kutatásainak alanya: az ember; tárgya: a kép (a fotó), eszköze: az interjú, célja pedig annak kiderítése, hogy miként értelmezi az em-

ber a képet, „önmagát”, és miként értelmezi ugyanazt a képet, amikor különféle konkrét környezetbe helyezve látja viszont, illetve amikor különféle használati módokat keres és talál számára. Kissé túlzottnak hat, hogy a szerző a beszélgetések teljes szövegét közli és részletekbe menően rögzíti szövegelemzéseit. Tény azonban, hogy e lépcsőzetes módszer és e nagyfokú racionalizmus során közérthetően bontakozik ki az a tétel, hogy: egy-egy fogalom vagy jelenség, példánkban a kép, értelmét és információtartalmát a kontextusban kapja meg. Legalábbis látszólag. Mert az is nyilvánvaló, hogy a környezetéből kiemelt fotó, műalkotás vagy bármi más, nem szűnik meg közölni, nem válik szükségszerűen érthetelenné és értelmetlenné. Az értelmezés bizonyossága azonban a használatban, a kontextusban valósul meg.

A kommunikáció molekuláris szintjeit (csoport- és csoportközi kommunikáció, tömegkommunikáció, interperszonális és interdiszciplináris kommunikáció stb.) felsorolásszerűen érinti a tanulmány, és az eddigi legteljesebb jeltipológiából (Ch. S. Peirce alkotta meg) is csak ízelítőt ad. A kötet végén közölt irodalomjegyzék viszont jó útmutató a további, behatóbb tanulmányozásokhoz.

A bevezetőben a szerző csupán „néhány vázlatot” ígér, „elmosódó határu foltokat, amelyek természetesen tovább finomíthatók az olvasó igényének és tudásunk pillanatnyi állásának megfelelően”. Ígérését betartja. Sokoldalúan, újszerűen igyekszik tájékoztatni, informálni magáról a tájékoztatásról, magáról az információról. Az eredmény: egy tudományos értekezés, amely elérte célját.

POLYAK Márta

KÉT UPDIKE-REGÉNY

AMERIKAI VARÁZSHEGY

John Updike: *Szegényházi vásár*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1975.

Már most, írásom elején sietek megjegyezni, hogy a Mann nagy regényével való összehasonlítás nem minőségi és csupán a szerkezetre, valamint a mű tartalmát képező szellemi erőviszonyokra, a haladás és a reakció kapcsolatára vonatkozik, — Updike kisregénye különben sem tart igényt nagyepikai feladatokra. Érdeklődése ugyanis egy zárt világra, az aggok házára korlátozódik, miközben ha tudatelemző mikrorealizmus formájában elkalandozgat is — gyakran csak egy-egy percre élénk álló — hőseink múltjában, gyökérkutatásában többnyire nincs meg az a tipizáló többértelműség, információgazdagság, mint Mann művében. Regénye mégis megérdemelten keltette fel a kritikusok figyelmét már az első megjelenését követően is, mert az amerikai életen keresztül az életnek bizonyos szempontú teljességét sikerült ábrázolnia, amelyben fiatalság és öregség, demokrácia és konzervativizmus, ateizmus és vallás, racionalizmus és misztikum, jóság és gonoszság ellentétpárjai kapnak helyet, többnyire úgy, hogy — az író rokonszenvenyilvánítása nélkül — pozitív és negatív tulajdonságcsoportok az egyes hősökben tiszta képletként, a másoknál elkeveredve jelennek meg.

A cselekmény a már említett helyszínen egy nap alatt játszódik le. Ebből a legfontosabb, hogy Connert, az ambiciózus, demokratikus humanista gondnokot kövel dobálják meg az aggok, akik képtelenek megérteni, hogy a gondnok az ő érdekeiknek igyekezett érvényt szerezni újításival. Ez annak a vásárnak az előkészületei idején történik, amit évente